

Kavimler Göçünün Yaşandığı Devirde İdil Fin Halkları Üzerine Tarihsel Bir İnceleme*

Volga River Finns in the Age of the Great Migration Historiographic Review

V.V. STAVİTSKIY**

Çeviri: Erhan KARAOĞLAN***

ORCID: 0000-00025709-8032

Makale Türü: Çeviri

Article Type: Translation Article

Chicago:

Stavitskiy, V.V. “Kavimler Göçünün Yaşandığı Devirde İdil Fin Halkları Üzerine Tarihsel Bir İnceleme”, Çeviri: Erhan Karaoğlan, *Tarihçi* 1, no. 2 (Mayıs 2021): 246-254.

Özet

Önem ve Hedefler. Büyük Göç dönemi Erken Demir Çağı ve Orta Çağ arasında bir dönemi kapsamaktadır. Bu dönem daha önce tarihçiler tarafından bilinmeyen yeni halk kitlelerinin şekillenmesiyle sonuçlanan kitlesel göç hareketiyle karakterizedir. Bunların arasında İdil Finleri de bulunmaktaydı. Sonuç olarak, bu makalenin amacı, modern hipotezlerin yazılı ve arkeolojik kaynaklara ne ölçüde karşılık geldiğini incelemektir. İdil nehri Fin halklarından Mordva ve Marilerin yazılı kaynaklarda isimlerinin geçtiği tarih Kavimler göçünün yaşandığı döneme tarihlenmektedir. Onların arkeolojik alanları geç Diyakov ve eski Mordva kültürleri ile temsil edilmektedir. Etnik kökeni tartışmalı olan Ryazan-Oka mezarlıklarının kültürü de İtil nehri Finlerine aittir. Sovyet tarih yazıcılığında tüm bunlar göz ardı edilmiş, yazılı kaynakların güvenilirliğine dair ideolojik hususlardan dolayı şüphe duyulmuştur. Ne yazık ki; Fin halklarının tarihinde göçlerin rollerini önemsemeyen

* Yazım dili Rusça olan bu makale “волжские финны в эпоху великого переселения народов: историографический обзор” başlığı ile Гуманитарные науки. История, No 4 (32), 2014: 17-24’te yayınlanmıştır.

** Doç. Dr. Tarih Bölümü, Penza Üniversitesi, Tarih ve Arkeoloji Fakültesi, Penza/Rusya. stawiczky.v@yandex.ru

*** Yüksek Lisans Öğrencisi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı. erhankagan@gmail.com

araştırmacıların görüşleri daha çok destek bulmuştur. Ancak, arkeolojik verilerin sonuçlarına göre II.-V. yüzyıllar arasında kaydedilen yazılı belgelerin güvenilirliği teyit edilmiş ve belirtilen tarihlerde Fin halklarının İdil'deki etkinliklerini açıklamada yeterli olduklarına dair kani olunmuştur. Hâsılı, İdil Fin halklarının kendi etnik şekillenmelerinde tesiri bulunan bazı göçlerde aktif olarak yer aldıkları artık kabul edilmektedir. Araştırmacıların çoğuna göre ise Hun istilasını neticesinde İdil'in batısında yaşayan Finler temelli bir tesire maruz kalmamışlardır.

Anahtar Kelimeler: İdil Finleri, Mordvalar, Mariler, Kavimler Göçü, Ryazan-Oka Mezar Kültürü, Gotlar, Hunlar, Germenerik

Abstract

Background. The period of the Great Migration in the periodization of history occupies an intermediate position between the early Iron Age and the Middle Ages. This era is characterized by mass migration, which resulted in formation of a number of peoples previously unknown to historians. Among such were the Volga river Finns. Results. The aim of this article is to examine the extent to which the modern hypotheses correspond to the written and archaeological sources. The first mention of the Finnish peoples of the Volga river – the Mordovians and Mari – in written sources is dated in the era of the Great Migration. Their archaeological sites are represented by the late Dyakovo and ancient Mordovian cultures. The culture of the Ryazan-Oka cemeteries, particular ethnicity of which remains controversial, also belongs to the Volga river Finns. The culture of Muroms and Mari was formed only in the Middle Ages. In the Soviet historiography the accuracy of the written sources on this issue was questioned by ideological reasons. Autochthonous views dominated in the science, their supporters diminished the role of migration in the history of the Volga river Finns. The archaeological researches of the monuments of the II–V centuries confirmed the accuracy of the written sources and allowed to clarify the role and place of the Volga river Finns in the events of this era. In the early [German] stage of the era of the Great Migration the Volga river Finns took an active part in the migration, during which the formation of Mordovians and Mari took place. Hun invasion, according to the most researchers, had no significant effect on the peoples of the West Volga.

Key Words: Volga Finns, Mordovians, Meria, Culture Of Ryazan-Oka Cemeteries, Goths, Huns, Hermanaric

Sovyet tarih yazıcılığında Fin halklarının kavimler göçüne katılıp katılmadığına dair problemler güncel olarak ele alınmamıştır. M.S. bininci yılın ilk yarısında gerçekleşen ve bütün yahut da kısmî olarak halkların gelişiminde rol oynayan yerel problemler buna sebep olmuştur.¹ Bu duruma binaen Got tarihçi Jordanes'in, Gotların Kralı Germenerik'in kuzeye düzenlediği sefer hakkındaki bilgileri göz ardı edilmiş ve Fin halklarından olan Mari ve Mordvaların atıfta bulunulan etnonimleri dahi dikkate alınmamıştır. Sovyet tarihçilerinin görüşlerine göre bu bilgilerin güvenilir olduğunu varsaymak hatalı bir görüştür, çünkü eserin temel gayesi Roma vilayetlerinin yağmalanmasıdır.² Bununla beraber İdil Nehri civârında yaşayan Fin halklarının ilkel düzenden çıkamaması ve orman kabileleri şeklinde yaşamaları da Sovyet tarihçileri açısından bir araştırma konusu olarak görülmemelerinden bir diğeridir. Araştırmacıların, Gotları Çernikov kültür havzasının dışında kabul görmelerine, Sovyet Arkeolojisi'nin önemli isimlerinden olan B. A. Rıbakov'un fikri zemin oluşturmuştur.³ Aynı zamanda, Karadeniz'in kuzey sahillerinde bir Got devletinin olabileceğinden de şüphe duyulmuştur.⁴

1966 yılında İdil Finlerinin mahalli gelenekler tesirinde tekâmül ettikleri fikri P. N. Tretyakov tarafından kuvvetli eleştirilere tabi tutularak yeni bir varsayımında bulunulmuştur: Oka bölgesi sakinlerinin mezar kalıntılarında elde edilen bulgular, onların, hayvancılığa doğru iktisadî bir eğilim gösterdikleri ve tam tekmil donanımlı askerler ile de mahalli halkın siyasi ve askeri faaliyetlerinde bir katalizör rol üstlendikleri sonuçlarına götürmüştür. Bunun dışında Tretyakov'un fikrine göre M.S. ilk yüzyılda Zarubinsk Kültürü'nden Slav Halklarının baskısı sonucunda yukarı İdil'e doğru harekete geçen Doğu Baltık Kavimlerinin önemli bir kısmı Dyakovska Kültürü'nün yerli Fince konuşan halklarıyla karışmıştır. Bu vaziyet, M.Ö. I. bin yılın II. ve III. çeyreğinde bölgenin şekillenmiş olan dil haritasını büyük ölçüde değiştirir ve Kolomna- Pleşeevo Gölü ve Yaroslav hattından batıya doğru Baltık etnik alanını öncelikli hale getirir.⁵

¹ V.V.Stavitskiy, "Izvestiya Samarskogo Nauchnogo Tsentra Rossiyskoy Akademii Nauk", *Proceedings Of Samara Scientific Center of The Russian Academy Of Sciences*. vol. 11, no. 6, (2006): 261–266.

² A.P. Smirnov, "Etnogenez Mordovskogo Naroda: Materialy Nauch. Sessii", Saransk: *Ethnogenesis Of Mordovian People: Proceedings Of The Scientific Session*. Mord. kn. izd-vo, (1965): 18–28.

³ B.A. Rıbakov, "Vestnik Drevney İstorii" *Bulletin Of Ancient Tistory*. no. 1, (1939): 319–337.

⁴ B.A. Rıbakov, *Yazychestvo Drevney Rusi* [Paganism of the Ancient Rus]. Moscow: Nauka, 1987, 784.

⁵ P.N. Tret'yakov, *Finno-Ugry, Balty İ Slavyane Na Dnepre İ Volge, Finns-Ugrians, Balts And Slavs On The Dnieper And Volga rivers*, Moscow: Leningraad Nauka, (1966): 308.

V. V. Sedov'un fikrine göre ise; Oka'nın yukarı bölgelerinden başlayıp, orta akımlarına doğru ulaşan Baltık Halklarının göçleri, sinkretik Fin- Baltık kültürüyle karşımıza çıkan Ryazan-Oka mezar alanının oluşumunda önemli derecede tesirli olmuştur. Ancak, yukarıda belirtilen tezde kronolojik özellikler yanlışlıkla etnik özellikler olarak gösterildi. Bu çalışmada verilen resimlerdeki arkeolojik buluntular arasında Baltık kavimlerine ait süs eşyaları IV.-V. yüzyıl, Fin kavimlerine ait ise VI.-VII. yüzyıllara ait süs eşyaları verilmiştir.⁶ Araştırmacıların çoğunluğuna göre Ryazan- Oka mezarları üzerindeki Baltık etkisi açıkça gerçektir.⁷ Bilhassa, törenlerde yakılmış olan insan vücutları, kadın kostümleri üzerinde bulunan süs eşyaları ve lale şeklinde çanak çömleklerde görülen yoğun tesirleri böyle bir sonuçta karar kıldırılmıştır; fakat tüm bu verilerin böyle bir kanaate ulaşmakta yetersiz kaldığı belirtilmelidir.⁸ Bahse konu olan Kaşibeevo'nun⁹ mezarlık alanında yapılan incelemelerine göre yakılmış cesetlerde ve seramiklerde böyle bir ize rastlanmamıştır. O. C. Rummyantseva'ya göre ise bu kalıntılardaki izler Baltıklara değil,¹⁰ doğrudan geç İskit dönemine aittir. Kısmen de olsa bu görüşü A. M. Vorontsov da desteklemektedir.¹¹ Onun araştırmalarına göre, Sedov'un Baltık olarak gördüğü gelenekler, Yukarı Oka bölgelerinde III. yüzyılın sonlarına doğru şekillenmiştir.¹² IV. yüzyılda ise Germenerik'in İdil-Tuna bölgelerine yaptığı askerî seferlerin Baltık göçlerine sebep olabilecek bir durum olduğu karşımıza çıkmaktadır. Hatta IV. yüzyılın ortasına ait yerleşimlerde bu sebepten mütevellit büyük yangınların, yıkımların olduklarını görüyoruz.¹³

M. M. Kazanski tarafından Çerniyakov kültürüne özgül eserlerin yayılmalarının haritalandırılması yapıldığında, Germenerik'in doğrudan müdahil olduğu siyasi faaliyet alanını Oka havzasından Sura-Oka nehirlerinin arasında bulunan bölgelere kadar olduğu görülmektedir. Ancak Tsena akımının daha doğusundan, Oka havzasına kadar ki bölgede rastlanılan benzer eserlerin varlığını ortaya koyan yerler yoktur. Bu yüzden haritanın yeniden düzenlenmesinin gerektiğini bu meyanda belirtmek elzemdir.¹⁴

⁶ V.V. Sedov, "Sovetskaya Arkheologiya" *Soviet archeolog.* no. 4, (1966): 86–104.

V.N. Shitov, "Trudy MNIIYLIE", Saransk: *Proceedings of Mordovian Research Institute of Language, Literature, History, Economics.* iss. 93, (1988): 4–43.

⁸ V.V. Grishakov, "Keramik Finno-Ugorskikh Plemen Pravoberezh'ya Volgi V Epokhu Rannego Srednevekov'ya", Yoshkar-Ola: *Ceramics of Finnish-Ugrian Tribes Of The Right Bank Of The Volga River In The Early Middle Ages.* Mar. GU, (1993): 204.

⁹ I.V. Belotserkovskaya, "Issledovaniya P. D. Stepanova İ Etnokul'turnye Protsessy Drevnosti İ Sovremennosti", *Research by P. D. Stepanov And Ethnocultural Processes In Ancient And Modern Times.* Saransk: Istoriko-Sotsiologicheskii Institut. (1999): 37–43

¹⁰ O.S. Rummyantseva, "Vostochnaya Evropa V Seredine I Tysyacheletiya n.e'", Moscow: *Eastern Europe In The Middle of The First Millennium. A.D:* IA RAN, (2007): 133–275.

¹¹ A.M. Vorontsov, "Rossiyskaya arkheologiya" *Russian archeology.* no. 3, (2007): 80–93.

¹² A.M. Vorontsov, Etnokul'turnaya Situatsiya Na Oksko-Donskom Vodorazdele V Pozdnerimskoe Vremya: Avtoref. Dis. kand. ist. Nauk, Ethnocultural Situation On The Oka-Don Watershed In The Late Rome Times, Moscow, Author's Abstract Of Dissertation To Apply For The Degree Of The Candidate Of Historical Sciences, (2008): 22

¹³ M. M. Kazanskiy, "Les Arctoi Gentes Et «l'empire» d'Hermanaric," *Germania: № 70/1.* (1992): 75–122.

¹⁴ V.V. Stavitskiy, "Tsentri İ Periferiya" *Center and provinces,* 2012, no. 3, 30–38. – V.V. Stavitskiy, O.V.

Germenerik'in askerî harekâtının olası sebepleri M. B. Şukin'in son monografisinde yeniden değerlendirilir. O, Germenerik'in Fin halkları üzerine yaptığı seferin nedenini, Finlerin Konstantinopol ve İran ile yapmış olduğu kürk ticaretini kendi kontrolü altında tutmak isteği ile ilişkilendirir.¹⁵ Ancak belirtmeliyiz ki, Gotların kürk ticareti üzerinde doğrudan bir söz sahibi oldukları tezi M. M. Kazanski tarafından eleştirildi.¹⁶ Özellikle, bahsedilen tarihlerde Roma İmparatorluğu'nun potansiyel bir kürk tüketicisi olarak görüldüğü, ancak V. Yüzyıla kadar, Romalıların, kürk giymeyi yoksulluk ve vahşetin simgesi olarak gördüklerinden bu giysilere ilgi göstermediklerini belirtmiştir. M. B. Şukin'in fikrine göre Gotların kuzeydoğu yönüne doğru genişlemesinin sebebi şu idi; Roma'ya yapılan saldırıların ardından, Romalılar, Gotlar ile anlaşma yoluna gitmek durumunda kaldı ve böylelikle anlaşma vesilesi ile Gotlar da siyasi bir statü kazandı.¹⁷ Kanaatimizce, Germenerik, Roma tarafından yapılan saldırılar dışında onların eski müttefiklerine karşı da seferler gerçekleştirdi ve bu nedenle Gotlar hızlı bir yayılma sağladı. Bu vaziyeti Oka-Tuna bölgelerinde yapılan araştırmalar sonucunda aynı tarihlerde bulunan eşyalardaki yanıklık bulguları ile IV. yüzyılın ikinci yarısında Çernyakov Kültürü'nün dışarıdan bu bölgelere yayılımları doğrulamaktadır.¹⁸

Sarahaten, Gotların seferleri İdil bölgelerinin temel yerleşim yerlerini değiştirmelerinde tesirli olmadı. Onların baskıları daha çok Oka'nın yukarısında bulunan kuzeydoğu yönünde yer değiştiren bir diğer gruba oldu. Bilhassa IV. yüzyılın ikinci yarısına ait olan Abramovski mezarının üçüncü kısmında ölüleri yakma geleneğine sahip büyük bir halk kitlesi kaydedilmiştir.¹⁹ Grişakov'un fikrine göre, aynı zamanda Doğu Baltık kültürünün bir grup taşıyıcısı yukarı Primokşanye'nin eski Mordva yerleşim alanlarına doğru sarkmışlardır.²⁰ Yukarı Sura bölgesinde bulunan Mordva mezarlıklarının onların gelişleriyle kullanımlarına son veriliyor. Bu yerel oykümenanın bölgesel yer değişimleri ile doğrudan bağlantılıdır.

Bölgesel yer değişimlerin sebebi ise tamamen Germenerik'in kuzey seferleri olabilir. Tartışılan meselede Sura-Oka nehirlerinin arasındaki bölgeye göçlerin ve Eski Mordva kabilelerinin miladî I.

Myasnikova, A.N. Somkina, "Vestnik NII Gumanitarnykh Nauk Pri Pravitel'stve Respubliki Mordoviya" *Bulletin of the Research Institute of Humanities under the Government of the Republic of Mordovia*. vol. 23 no. 3, (2012): 106–123.

¹⁵M.B. Shchukin, Gotskiy Put': "Goty, Rim İ Chernyakhovskaya Kul'tura" Saint-Petersburg, *Gothic route: Goths, Rome and the Chernyakhov culture*, Filologicheskii Fakul'tet Sankt-Peterburgskogo un-ta, 2005, 592.

¹⁶M.M. Kazanskiy, "Stratum plus", no.4 (2010): 17–127

¹⁷I.R. Akhmedov, I.V. Belotserkovskaya, "Vostochnaya Evropa v Seredine I Tysyacheletiya n.e'", Moscow: *Eastern Europe In The Middle Of The First Millennium. A.D.*, IA RAN, (2007): 133–275.

¹⁸V.V. Stavitskiy, "Povolzhskaya Arkheologiya" *Volga Region Archeology*. no. 2 (4), (2013): 143–150

¹⁹V.V. Stavitskiy, V.N. Shitov, "Arkheologiya Vostochnoevropeyskoy Lesostepi" Penza: *Archeology of the East European Forest-Steppe*. iss. 3, (2013): 255–278.

²⁰V.V. Grishakov, "Arkheologiya Vostochnoevropeyskoy Lesostepi" Penza, *Archeology of the East European Forest-Steppe*. vol. 2, iss. (2008): 99–105.

yüzyılda nerede ortaya çıkıp, şekillendikleri meseleleri hala tartışmalıdır. III.-IV. Yüzyıllarına ait erken dönem Mordva kabilelerinin mezar alanlarını ilk keşfeden M.P. Palesskih 1960 yılında²¹, sonradan Halikov'un²² da destekleyeceği bir tez öne sürdü. Yukarı Sura'nın yer değiştiren Gorodets halkı ile Kama'nın ilk sakinleri olan Finlerin göçleri nihayetinde Mordva kültürü doğdu. Ancak, bu görüş Mordva arkeologları tarafından kabul edilmedi. Finlerin Kama bölgesinden doğrudan bir göçlerine rastlanmadığı için reddedildi, çünkü Sura ve Mokşa bölgelerinde Pıyanoborsk Kültürü'nün yuvarlak seramikli mezar kompleksleri bulunmuyordu.²³

Sonradan S.E. Zubof tarafından bu durumun açıklanması için kendi örneklerini üretmeyen, aksine mahalli kaynaklardan faydalanan nispeten küçük bir grubun katılımlarıyla bu tez geliştirildi.²⁴ Bununla birlikte, benzer görüşler kitlesel göç tezi ile çalışmaktadır. Bilhassa, Andreev-Piseral tipine yakın anıtsal malzemelerin, Başenkin tarafından keşfedildiği yerlerde Şeksna ve Mologa nehirlerine doğru bir yayılım görülmüştür.²⁵ Makalenin yazarına göre; Mordvaların göçü, Kavimler Göçü esnasında Doğu Avrupa'da kalan halklardan daha önce başlamıştı. Çünkü en sonunda Mordva etnosunun oluşumunda ana bileşeni oluşturan kitlesel göç, I. yüzyılın ikinci yarısında Urallardan gelen bir itme sonucunda elde edildi ki, Belaya nehri havzasından Kara Abız ve Pıyanobosk halklarının harekete geçmesiyle Sura-Oka nehirleri arasındaki bölgede Eski Mordvaların şekillenmesindeki ana kıvılcımı oluşturan önemli nitelikte bir kesim tarafından yerleşim sağlandı.²⁶ Uzun militarizasyon sürecine ve geniş kapsamdaki bağlantılara bakılacak olduğunda Sura-Oka halkı tarihi gelişiminin bu periyodunda esas muhteva değildir, ancak göçlerde aktif rolü savaşların oynadığının altını çizmek gerekir.

Araştırmacıların büyük çoğunluğunun düşüncesine göre, Hunlar tarafından gerçekleştirilen Kavimler Göçü'nde Finler doğrudan doğruya bir katılımcı olmamıştır. IV. yüzyılın sonunda, V. yüzyılın ilk yarısındaki bütün mezarlarda elde edilen materyallerde O.S. Rumyanstsev'in düşüncesine göre Hun akınları ile ilgili yansımalar ortaya çıkmaya başlıyor. Aynı zamanda, burada

²¹M.R. Polesskih, "Etnogenez Mordovskogo Naroda: Materialy Nauch, Sessii," Saransk, *Ethnogenesis Of Mordovian People: Proceedings Of The Scientific Session*. Mord. kn. izd-vo, (1965): 144-148.

²²A.X. Khalikov, "Voprosy Finnougrovedeniya," *Yoshkar-Ola: Problems of Finnish-Ugrian Studies*, iss. 5, (1970): 287-296.

²³V.I. Vikhlyayev, "Arkeologicheskie Pamyatniki Mordvy Pervogo Tysyacheletiya Nashey Ery", Saransk: *Archeological Monuments of Mordva Of The First Millennium. A.D.* (1979): 140-147

²⁴S.E. Zubov, P.D. Issledovaniya, "Stepanova İ Etnokul'turnye Protsessy Drevnosti İ Sovremennosti", Saransk: *Research by P. D. Stepanov And Ethnocultural Processes In Ancient and Modern Times*. Istoriko-Sotsiologicheskii Institut, (1999): 44-51.

²⁵A.N. Bashen'kin, "Russkaya Kul'tura Novogo Stoletiya: Problemy İzucheniya, Sokhraneniya İ İspol'zovaniya İstoriko-Kul'turnogo Naslediya" *Russian Culture Of The New Century: Problems Of Studying, Preserving and Exploiting Historical-Cultural Heritage*. (2007): 119-131.

²⁶V.V. Stavitskiy, "Vestnik NII Gumanitarnykh Nauk Pri Pravitel'stve Respubliki Mordoviya," Saransk: *Bulletin of the Research Institute of Humanities under the Government of the Republic of Mordovia*. no. 3, (2013): 126-140.

eski ticari faaliyetlerin, kaynağı Roma üretim atölyeleri olan altın-cam boncukların, Mordva ve Oka civarı Finlerine girişlerinin durmasıyla, kesintiye uğradığının bir yansımasını görüyoruz. Aynı zamanda, Abramovsk mezarlarında elde edilen materyallerde temelde fırlatıcı metal silahların yayılmasının yattığı militarizasyon süreçleri içerisinde yaşanan bir takım dalgalanmalar gözlemlemekteyiz.²⁷ Sarahaten, Pooçya bölgesinden Hun akınlarının sonucunda bir göç dalgasının izleri Abramovsk mezarlarında belirmekte ve özellikle Moşinski ve Zarubinskiy kültür bölgesi halklarına özgül cilalı keramiklerin Grişakov tarafından saptandığı mezarlarda görülmektedir.

Ahmedov'un ve Belotserkovskaya'nın düşüncelerine göre Ryzan-Oka mezar kültürünün taşıyıcıları Hun devirlerinin başlangıcında diğer Hun gruplarını içerisinde barındıran Yukarı Padonya halkları tarafından bir tesire maruz kalıyorlar. Bundan dolayı, Tuna ticaret yolu boyunca Oka'nın orta kısımlarına doğru dolaylı olarak gerçekleşen bir ithalat nihayetinde yabancı ürünlerden eşyaların da getirildiği görülüyor.²⁸

Pooçye'te V. yüzyılın II. ve III. çeyreğinde orta Tuna ve Baltık bölgelerine özgül eşyaların bütün bileşenleri ortaya çıkarıldığında, kavimler Göçü'nün son evresiyle bağlantı önemli bir olay Ahmedov ve Belotserkovskaya tarafından saptanmıştır. Bütün eşyalarla mezarların bazılarında kadın, erkek hatta çocuk bütün cesetlerde Orta Oka'da bir savaşın yaşandığı kanıtlanıyor. Böylelikle, İdil Fin halklarının Kavimler Göçü'nün ilk evresinde göç kervanına katıldıklarını ve Hun istilalarından en az derecede etkilendiklerini belirtebiliyoruz.

Kaynakça

Akhmedov, I.R., Belotserkovskaya, I.V., "Vostochnaya Evropa v Seredine I Tysyacheletiya n.e", Moscow: *Eastern Europe In The Middle Of The First Millennium. A.D.* IA RAN, (2007): 133-275.

Bashen'kin, A.N., "Russkaya Kul'tura Novogo Stoletiya: Problemy İzucheniya, Sokhraneniya İ İspol'zovaniya İstoriko-Kul'turnogo Naslediya", Vologda: *Russian Culture of The New Century: Problems Of Studying, Preserving and Exploiting Historical-Cultural Heritage.* (2007): 119-131.

²⁷ V.V. Stavitskiy, A.V. Stavitskiy, P.A. Stolypin: "Stanovlenie İ Reformirovanie Rossiyskoy, Gosudarstvennosti", Penza: *P. A. Stolypin And Reformation Of The Russian Statehood.* (2012): 119-130.

²⁸I.R. Akhmedov, I.V. Belotserkovskaya, "Vostochnaya Evropa v Seredine I Tysyacheletiya n.e.", Moscow: *Eastern Europe In The Middle Of The First Millennium. A.D.* IA RAN, (2007): 33-275.

Belotserkovskaya, I.V., "Issledovaniya P. D. Stepanova Ė Etnokul'turnye Protsessy Drevnosti Ė Sovremennosti", Saransk: *Research by P. D. Stepanov And Ethnocultural Processes Ė In Ancient And Modern Times*. Istoriko-sotsiologicheskii institut, (1999): 37-43

Grishakov, V.V., "Arkheologiya Vostochnoevropeyskoy lesostepi", Penza: *Archeology of the East European Forest-Steppe*. vol. 2, issue:2 (2008): 99-105.

Grishakov, V.V., "Keramika Finno-Ugorskikh Plemen Pravoberezh'ya Volgi V Epokhu Rannego Srednevekov'ya", Yoshkar-Ola: *Ceramics Of Finnish-Ugrian Tribes Of The Right Bank of The Volga River Ė In The Early Middle Ages*, MarGU, (1993): 204

Kazanskiy, M.M., "Stratum plus", no. 4, (2010): 17-127

Kazanskiy, M.M., "Les Arctoi Gentes Et «l'empire» d'Hermanaric", Germania: № 70/1, (1992): 75-122.

Khalikov, A.X., "Voprosy Finnougrovedeniya" *Problems of Finnish-Ugrian Studies*. Yoshkar-Ola: iss. 5, (1970): 287-296.

Polesskikh, M.R., "Etnogenez Mordovskogo Naroda: Materialy Nauch, Sessii", Saransk: *Ethnogenesis Of Mordovian People: Proceedings Of The Scientific Session*. Mord. kn. izd-vo, (1965): 144-148.

Ribakov, B.A., "Yazychestvo Drevney Rusi", Moscow: *Paganism of the Ancient Rus*. Nauka, (1987): 784

Ribakov, B.A., "Vestnik Drevney Ėstorii" *Bulletin Of Ancient Tistory*. no. 1, (1939) 319-337.

Rumyantseva, O.S., "Vostochnaya Evropa V Seredine I Tysyacheletiya n.e", Moscow: *Eastern Europe Ė In The Middle Of The First Millennium. A.D.* IA RAN, (2007): 133-275.

Sedov, V.V., "Sovetskaya Arkheologiya" *Soviet archeology*. no. 4, (1966): 86-104.

Shchukin, M.B., "Gotskiy Put': Goty, Rim Ė Chernyakhovskaya Kul'tura", Saint-Petersburg: *Gothic route: Goths, Rome and the Chernyakhov culture Filologicheskij Fakul'tet Sankt-Peterburgskogo un-ta*. (2005): 592.

Shitov, V.N., "Trudy MNIIYLIE", Saransk: *Proceedings of Mordovian Research Institute of Language, Literature, History, Economics*. iss. 93, (1988): 4-43.

Smirnov, A.P., "Etnogenez Mordovskogo Naroda: Materialy Nauch. Sessii", Saransk: *Ethnogenesis Of Mordovian People: Proceedings Of The Scientific Session*. Mord. kn. izd-vo, (1965): 18-28.

Stavitskiy, V.V., "Vestnik NII Gumanitarnykh Nauk Pri Pravitel'stve Respubliki Mordoviya", Saransk: *Bulletin of the Research Institute of Humanities under the Government of the Republic of Mordovia*. no. 3, (2013): 126–140.

Stavitskiy, V.V., Shitov, V.N., "Arkheologiya Vostochnoevropeyskoy Lesostepi", Penza: *Archeology Of The East European Forest-Steppe*. iss. 3, (2013): 255–278.

Stavitskiy, V.V., "Povolzhskaya Arkheologiya" *Volga Region Archeology*. no. 2 (4), (2013): 143–150

Stavitskiy, V.V., "Tsentri i periferiya" *Center and provinces*. no. 3, (2012): 30–38. – V.V. Stavitskiy, O.V. Myasnikova, Somkina, A.N., "Vestnik NII Gumanitarnykh Nauk Pri Pravitel'stve Respubliki Mordoviya" *Bulletin of the Research Institute of Humanities under the Government of the Republic of Mordovia*. vol. 23 no. 3, (2012): 106–123.

Stavitskiy, V.V., Stavitskiy, A.V., Stolypin, P.A., "Stanovlenie i Reformirovanie Rossiyskoy Gosudarstvennosti", Penza: *P. A. Stolypin And Reformation Of The Russian Statehood*. (2012): 119–130.

Stavitskiy, V.V., "Izvestiya Samarskogo Nauchnogo Tsentra Rossiyskoy Akademii Nauk" *Proceedings Of Samara Scientific Center Of The Russian Academy Of Sciences*. (2009): vol. 11, no. 6, 261–266.

Tret'yakov, P.N., Finno-Ugry, Balty i Slavyane Na Dnepre i Volge, Finns-Ugrians, Balts And Slavs On The Dnieper And Volga Rivers, Moscow: Leningrad, Nauka, (1966)

Vikhlyaev, V.I., "Arkheologicheskie Pamyatniki Mordvy Pervogo Tysyacheletiya Nashey Ery", Saransk, *Archeological Monuments of Mordva of The First Millennium. A.D.* (1979): 140–147

Vorontsov, A.M., "Rossiyskaya arkheologiya", *Russian archeology*. no. 3, (2007): 80–93.

Vorontsov, A.M., Etnokul'turnaya Situatsiya Na Oksko-Donskom Vodorazdele V Pozdnerimskoe Vremya: Avtoref. Dis. kand. ist. Nauk, Ethnocultural Situation On The Oka-Don Watershed In The Late Rome Times: Author's Abstract Of Dissertation To Apply for the degree of the candidate of historical sciences, Moscow: (2008)

Zubov, S.E., "P.D. Issledovaniya Stepanova i Etnokul'turnye Protsessy Drevnosti i Sovremennosti", Saransk: *Research by P. D. Stepanov And Ethnocultural Processes in Ancient and Modern Times*. Istoriko-sotsiologicheskiy institut, (1999): 44–51.